

Vanja Vuković

University of Vienna

Faculty of Philological and Cultural Studies

Department of English and American Studies

Master programme English Language and Linguistics

vanjav94@hotmail.com

Грегори Цоунз-Кац

ДЕКОНСТРУКЦИЈА: АМЕРИЧКА ПРИЧА¹

На двјестоту годишњицу Сједињених Америчких Држава, француски филозоф Жак Дерида се осјећао прилично уплашено. Универзитет у Вирџинији – који је основао Томас Цеферсон – позвао га је да упореди америчку Декларацију о независности са француском Декларацијом о правима човека и грађанина. Филозоф је оклијевао. Умјесто анализе та два текста, одлучио је да говори само о Декларацији о независности. Иако је Цеферсон био њен главни аутор, као што је Дерида примијетио, потписници документа су били „добри људи“ – амерички народ – који се путем тог документа „изјаснио слободним и независним“. Али пошто није било „потписника... прије текста декларације, који остаје произвођач и гарант свог властитог потписа“, остало је нејасно да ли су „добри људи“ постојали прије Декларације или су настали заједно са њом. Тај документ, како Дерида тврди, показао је да је амерички народ и објавио и изградио свој идентитет.

¹ Изворно објављено у BOSTON REVIEW, 30.09.2016.

Овом тврдњом Дерида је уклопио један од оснивачких докумената Америке у свој филозофски пројекат, при томе проналазећи деконструктивистички став и начин читања – ироничан, мисаони, захтјеван, далекосежан; начин који под-рива дуализме и основне истине – у самом срцу народа.

У том случају, да ли би стварно могло бити тачно, као што је то толико много академских радника и са љевице и са деснице током 1970-их и '80-их тврдило, да је деконструкција деструктивна увозна роба са париске Рив гош,² која пријети књижевности, историји, а можда чак и истини, правди, и америчкој навици да се бори?

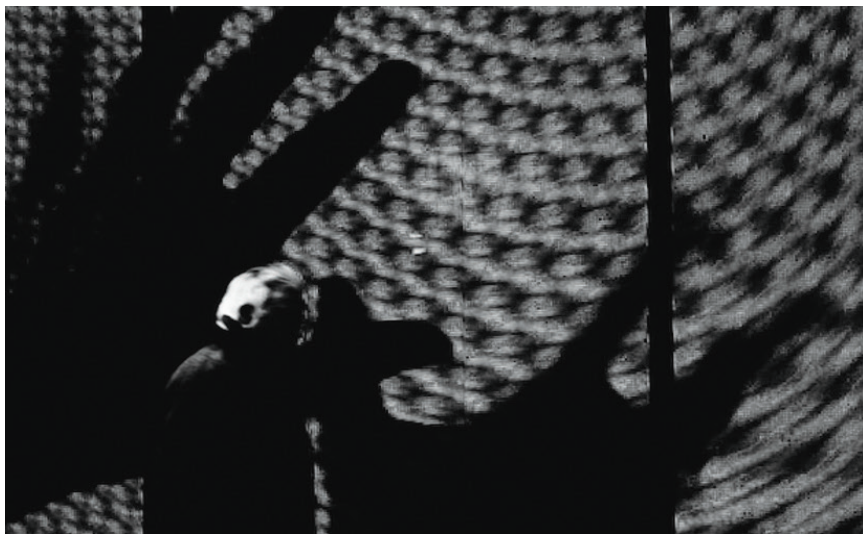
Иако предосјећај европског теоретичара и даље одолијева времену, деконструкција је у великој мјери била домаћа творевина.

Сматрање деконструкције страним начином тумачења прикрива плодно тло у ком се она укоријенила и цвјетала у Сједињеним Америчким Државама. Суштински у причи о деконструкцији, али често занемарени, разни су амерички контексти који су гајили и раширили деконструкционистичке подухвате. Иако слика – некима, баук – европског теоретичара опстаје, истина је да је деконструктивистичка књижевна теорија била у великој мјери домаћи производ. Оваква промјена перспективе баца ново свјетло на прављење жртвеног јарца од француске теорије због пропадања хуманистичких наука. Испада да је оно што је започело као риједак метод читања књижевних дјела, који се упражњавао по учионицама за семинаре и амфитеатрима за предавања, продрло у многе области живота Американаца, укључујући и знатан број области изван академске дјелатности.

² – фр. лијева обала. Мисли се на лијеву обалу Сене, гдје се налази дио Париза јужно од Сене и који углавном чине дијелови града који су у центру или близу центра. Прим. прев.

• • •

Када би се морало одредити жариште одакле је ерупцијом деконструкција стигла на америчку сцену, био би то Јејл, на коме је група књижевних критичара, теоретичара, и оних који се баве филозофијом књижевности – Херолд Блум, Пол де Ман, Џефри Хартман и Џ. Хилис Милер – вршила деконструктивистичко читање са великим еланом и великим интелектуалним и педагошким успјехом током ‘70-их и раних ‘80-их. Барбара Џонсон, свршени студент и тадашњи професор француског и упоредне књижевности, објаснила је

С Л И К А: Паоло Барцман

у интервјуу из 1987. да је Катедра за упоредну књижевност на Јејлу одиграла одлучујућу улогу, не толико у отуђењу, колико у производњи деконструктивистичке праксе у Америци, и то

на упечатљив амерички начин.

Промовишући плурализам који умањује значај националног књижевног канона и имајући за циљ да се повећа могућност комуникације међу културама – што су биле суштинске америчке вриједности током Хладног рата од половине до касног двадесетог вијека – упоредна књижевност је као дисциплина његовала деконструктивистичке ставове, како на Јејлу, тако и на осталим мјестима. Први деконструктивистички предмети на катедрама за књижевност у Сједињеним Америчким Државама били су предавани на Јејловој катедри за упоредну књижевност, и почињали су, на примјер, са предметом о Ничеу који је предавао Де Ман 1971. До раних '80-их, неколико генерација америчких академских радника поштовало је Де Манов рад, док су га њихове европске колеге тек почињале откривати.

Историја Јејла као институције и његов однос са савременом америчком политиком и друштвеним животом допринијели су распрострањењу деконструктивистичког начина мишљења широм Сједињених Америчких Држава. До половине седамдесетих, Јејл се већ могао похвалити са неколико истакнутих припадника покрета Нове критике, укључујући његове најпрепознатљивије личности: Клинт Брукс, В.К. Вимсат и Роберт Пен Ворен. Њихов рад, популаран на америчким катедрама за књижевност и средњошколским часовима енглеског након Другог свјетског рата, наглашавао је важност „пажљивог читања“, при томе сматрајући књижевна дјела за самосталне, самореференцијалне естетске објекте. Али, преокрети који су се десили током шездесетих година произвели су млађу генерацију књижевних критичара са тежњом ка интерпретативној теорији која би нагласила политичке и друштвене димензије књижевности, као и разлике и подјеле у њој самој – управо оне аспекте прозе и поезије које су припадници покрета Нове критике стопили у самосталну и уједињену цјелину. Рушећи начине разумијевања књижевних

дјела које су увели представници Нове критике, група са Јејла – која је на свој јединствен начин сматрала да велика поезија није хармонија остварена преко парадокса, разних врста ироније и двосмислености, већ дисонанца постигнута употребом контрадикторности, недоследности, и неизвјесности – створила је плодно тло у америчким академским круговима.

Оно што је започело као риједак метод читања књижевних дјела продрло је у многе области живота Американаца.

Млађа генерација америчких књижевних критичара сматрала је како деконструктивистички писци одражавају политику тог времена. Као што је Џонсон примијетио, иако „нема политичког програма ... Мислим да постоји политички став, а он налаже испитивање ауторитета у употреби језика“. Таква политичка моћ језика дошла је као наложена од стране Никсонове Бијеле куће, водитеља вијести на телевизији, као и заједнице професора. Ту је била и политичка вриједност књижевних ликова, предмета, и тема коју су величали Џефри Хартман, Херолд Блум, као и Пол де Ман. Током '60-их, па и у раним '70-им, чланови Јејлове школе су одиграли велику улогу у обнављању угледа романтичарских пјесника и писаца, као што су Вилијам Вордсворт и Вилијам Блејк, које су модернистички писци као што је Т. С. Елиот окарактерисали као дјетињасте и политички несофистициране. У спретним деконструктивистичким рукама, међутим, романтичари су постали мајстори узнемиравајућег парадокса, проицљиве ироније, и узрујавајуће двосмислености демократских и индивидуалистичких опредјељења. Све у свему, моћна мјешавина институционалних, политичких, и интелектуалних контекста на Јејлу током седамдесетих распламсала је жар за деконструктивистичким подухватом међу младим критичарима.

Брижно његована на Јејлу, деконструкција се ускоро почела ширити по другим катедрама и осталим мјестима

дешавања. Узмите у обзир утицајну дебату из 1976, „Границе плурализма“, која је одржана на првој сједници Одјељења за филозофске приступе књижевности у склопу Удружења посвећеног савременим језицима. Тај панел је означио преокрет у оријентацији америчке књижевне критике према самосвјесној филозофској методологији и обиљежио почетак посвећивања веће количине пажње питањима ограничења идентитета и значења од стране шире јавности у Америци. Током бурних раних ‘70-их, плуралистички дискурс је доживио препород, дјелимично подстакнут трајном борбом за грађанска права и Законом о имиграцији и националности из 1965. који је омогућио сталан прилив имиграната из Азије и Латинске и Средње Америке у Сјеверну Америку. Апстрактна филозофска забринутост изражена на „Границама плурализма“ о границама текстуалног значења одражавала је ширу политичку и друштвену забринутост о обиму плурализма. Сједница Удружења је такође допринијела изградњи путева којима је деконструктивизам ушао у америчке катедре за енглеску књижевност. Далеко од онога што су неки сматрали антиплурализмом и радикалним скептицизмом (али и имплицитним антиамериканизмом) Милеровог начина читања, многи професори енглеског су сматрали да Милер заправо пружа наставницима и учитељима визију о томе како да испуњавају своју педагошку дужност. Колико год чудно то данас звучало неким читаоцима, амерички наставници књижевности, чак већ 1976, сматрали су деконструкцију прије прихватљивом него негативном интерпретативном праксом.

Док је деконструктивизам почео скакати са катедри за упоредну књижевност на катедре за енглеску књижевност око половине ‘70-их, рад Дериде, који се као филозоф обучавао у духу континенталне феноменолошке традиције у француској елитној *École Normale Supérieure*,³ у великој мјери остао је зане-

³ – Врста елитне високе школе, типична за Француску, прим. прев.

марен (у најбољем случају) или оклеветан (у најгорем) широм катедри за филозофију у Сјеверној Америци. Постоји неколико разлога зашто је његов рад био тако лоше прихваћен. Прва преведена Деридина дјела или дјела о Дериди приказала су његове тврдње као најновији примјер дуге традиције француског солипсизма, релативизма, и нихилизма. Други прикази нису успјели да пренесу француске интелектуалне контексте Деридиног дјела на сцену књижевне критике у Сједињеним Америчким Државама. А у другим радовима, Деридина деконструкција је приказана као непријатељ аналитичке филозофске традиције која је доминирала на англоамеричким катедрама за филозофију од '50-их. Све више се истичући, дјелимично захваљујући страховима од политизације знања у току Хладног рата, ова традиција је заснивала филозофски начин мишљења на наукама, вреднујући његову друштвено и историјски раздвојену концепцију истине, језика, и методе. Та опажена подјела између аналитичке и континенталне филозофске традиције у америчким академским круговима још је више погоршана низом напада на деконструкцију у изузетно признатим публикацијама. Док су аутори тих публикација можда намјеравали да заштите чистоту филозофије и циљеве хуманистичких наука у ширем смислу, такви текстуални напади, упућени и са леве и са деснице, заклонили су узбудљиви, иновативни, и све разноврснији деконструктивистички рад који се одвијао у Сједињеним државама.

Заправо, деконструктивистички подухвати су се током осамдесетих почели појављивати све чешће и са све већом разноврсности у научним дисциплинама и областима широм хуманистичких и друштвених наука. И сам Дериди је у интервјуу из 1979. препознао да се ријеч „деконструкција“ примјењује на начине које он није могао ни предвидјети, нити које је имао намјеру да контролише.

Та ријеч је правила неочекиване скокове, лагано улазећи у скоро сваки ћошак и сваку пукотину америчких академ-

ских кругова и ван њих. Све вријеме, деконструктивистичка настојања Јејл школе су наставила да врију на катедрама за књижевност, и то путем наставе, публикација и предавања. Да наведем само неколико примјера: Барбара Џонсон је допринијела томе да Деридин рад постане доступан англофоном читалаштву и зацементирала позицију Мери Шели у романтичарском књижевном канону. Ив Косовски Сеџвик (Милеров студент на Јејлу) написала је револуционарно деконструктивистичко дјело које је допринијело стварању области квир теорије. Гајатри Чакраворти Спивак (још један Де Манов студент) примијенила је деконструктивистичку интерпретативну тактику на разне теоретске ангажмане и анализе текстова у феминизму, марксизму и постколонијализму. Други су развили деконструктивистичко интересовање преиспитујући бинарне супротности које граде друштво и подстичу односе моћи. Одбијање традиционалних категорија рода од стране Џоан Валах Скот, на примјер, допринијело је стварању области историје рода, а Џудит Батлер (која је докторирала филозофију на Јејлу) наставила је тај рад и обликовала цијелу генерацију изучавања и активизма. У касним '80-им, деконструктивистички начин разумјевања прочитаног већ је био прешао са књижевности на историју, те на друштво у великој мјери.

• • •

Ако се за Реганову Америку може рећи да је утемељила и подстицала традиционалне вриједности у јавном домену, Америка деведесетих година је, умјесто тога, унаприједила различитост и разлике, а деконструктивистичке технике су се брзо прошириле у таквом окружењу. Да узмемо дешавања у умјетничком животу за примјер. 1988. Музеј савремене умје-

тности (MoMA)⁴ у Њујорку је понудио изложбу „деконструктивистичке архитектуре“.

Иако се само мали број архитеката чији су радови били дио изложбе, као што је, на примјер, Питер Ајзенман, непосредно бави Деридиним радом, оно што их је све ујединило, како је то објашњено у брошури Музеја, јесте њихова употреба „уврнутих запремина, извитоперених равнина, и сударених линија“ да би „намјерно нарушавали коцке и праве углове модернизма. Упркос радикалном изгледу пројеката, у суштини су то традиционални облици који су били подривени или дислоцирани са свог типичног мјеста.“

Сада не говоримо само о деконструкцији текстова и филозофских система, већ и о деконструкцији рецепата и мушке одјеће.

Данас, деконструктивистичке навике умова из академских кругова се не сматрају толико контроверзним колико застарјелим. Али ипак, остаје питање како и зашто је деконструктивистичка традиција постала тако огроман образац размишљања у Сједињеним државама. Да би дали одговор на то питање, Американци би могли – уз један ироничан преокрет – да размисле о протестима против легализације истополних бракова у Француској који су се одиграли у фебруару 2014. Ти демонстранти су се бунили против једнакости коју су подстицале нове педагошке методе за основну школу, које је, како се чинило, инспирисала америчка теорија рода, прије свега она коју је осмислила деконструктивистичка Цудит Батлер. “La théorie du genre”⁵, како су тврдили француски демонстранти, води поријекло са оне стране Атлантика. Могли бисмо, такође, размислити о томе зашто, као што је Фредерик Џејмсон напоменуо 2015. године, Американци претежно вјерују да су

⁴ – енгл. скраћеница за The Museum of Modern Art – Музеј савремене умјетности, прим. прев.

⁵ – фр. теорија рода, прим. прев.

„добре стране“ теорије – укључујући деконструкцију – донесене из Европе, док кинески књижевни теоретичари, рецимо, сматрају да је та теорија амерички изум. Та запажања о поријеклу и току идеја би требало да, бар привремено, зауставе оне које сматрају да је деконструкција искључиво француска.

Иако је почела као академска теорија, деконструкција је почела да прожима чак и популарну културу у енглеском говорном подручју – што је изванредно постигнуће ако је човјек навикао да слуша о томе како су хуманистичке науке безначајне за друштво.

Сада више не говоримо само о деконструкцији текстова и филозофских система, дијаметралних супротности родова или места политичке моћи, већ о деконструкцији рецепата и мушке одјеће. Чак и ако више не чујемо удаљени ехо Дериде и Де Мана у тим ријечима, свеprisутност свијета у нашем културном рјечнику указује на типично амерички феномен. Сада, када су ратови академске културе одавно иза нас, вријеме је да трезвено деконструиремо конвенционално знање о историји деконструкције.